

BẢO TỒN DI SẢN ĐÔ THỊ HUẾ

TS. NGUYỄN THẾ HÙNG*

TÓM TẮT

Cố đô Huế là một di sản đô thị tiêu biểu của Việt Nam cũng như trên thế giới. Từ thực tiễn của công tác bảo vệ và phát huy giá trị di sản này trong thời gian qua, bài viết đưa ra một số quan điểm định hướng nhằm bảo tồn và phát huy tốt hơn các mặt giá trị của di sản này trong điều kiện hiện nay.

Từ khóa: Di sản đô thị Huế, di sản văn hóa Huế

ABSTRACT

Huế ancient city is a typical urban of Vietnam and the world. From the real situation of preservation and promotion of the values of this heritage site, the paper puts forward some viewpoints to better preserve and promote the different values of this heritage site in contemporary society.

Key words: Huế urban heritage, Huế cultural heritage

Một vài nhìn nhận về di sản đô thị Huế

Huế, một thời đã là kinh đô của nước Đại Nam, về cơ bản có lãnh thổ như nước Việt Nam ngày nay;

Đã là kinh đô, đương nhiên Huế được quy hoạch và xây dựng để đảm đương vai trò của một đô thị;

Trong suốt 143 năm dưới triều Nguyễn (không kể giai đoạn chúa Nguyễn), nhân tài, vật lực của cả nước tập trung về Huế nhằm thực hiện quy hoạch, biến Huế trở thành đô thị số một của đất nước; ngày nay, Huế là "hiện thân các giá trị của văn hóa đô thị truyền thống";

Trải qua lịch sử, dù bị mất mát một phần, nhưng di sản từ quá khứ vẫn rất sâu đậm, hiện hữu trên mọi nẻo đường, mỗi góc phố, đầy ắp trong các làng, trên núi, dưới sông, ngoài biển... Mỗi người dân Huế cũng chất chứa trong tâm thức họ di sản tinh thần (di sản văn hóa phi vật thể) của quá khứ.

Vị trí, vai trò của di sản văn hóa Huế

Di sản văn hóa Huế không chỉ có giá trị tinh thần lớn lao, mà còn là nguồn lực quan trọng góp phần phát triển kinh tế - xã hội bền vững, góp phần xây dựng một xã hội Việt Nam lành mạnh, có văn hóa. Di sản văn hóa, yếu tố quan trọng cấu thành văn hóa không đứng ngoài phát triển, thực tiễn đã chỉ rõ, văn hóa thực sự là "động lực thúc đẩy phát triển

kinh tế - xã hội" và là chỉ số quan trọng để đánh giá sự phát triển.

Di sản văn hóa Huế và những giá trị tự thân thể hiện đậm nét bản sắc dân tộc Việt Nam, những giá trị ấy là tinh hoa của cộng đồng các dân tộc Việt Nam được vun đắp qua ngàn năm lịch sử..., đã và đang thể hiện ngày càng rõ hơn vai trò là một nguồn lực quan trọng và có ý nghĩa to lớn trong việc hình thành nhân cách con người Việt Nam hiện đại - nguồn nhân lực quan trọng, đóng góp trực tiếp, quyết định vào sự nghiệp bảo vệ, xây dựng và phát triển đất nước.

Di sản văn hóa Huế góp phần giáo dục, đào tạo nguồn nhân lực ở chỗ, con người hôm nay kế thừa những phẩm chất tốt đẹp của cha ông qua "kênh" di sản văn hóa dưới nhiều hình thức khác nhau, để mang trong mình cốt cách của cha ông, từ đó biết vận dụng những tri thức, kinh nghiệm lịch sử do cha ông để lại trong cuộc sống hôm nay.

Di sản văn hóa Huế thực sự là nguồn tài nguyên vật chất, khi di sản văn hóa được tu bổ, tôn tạo sẽ trở thành tài nguyên du lịch, sản phẩm du lịch, cung cấp loại hình dịch vụ văn hóa có sức hấp dẫn, góp phần thúc đẩy phát triển du lịch - văn hóa, một ngành kinh tế mũi nhọn của đất nước. Hoạt động dịch vụ du lịch tại Thừa Thiên Huế mang lại công ăn, việc làm cho hàng ngàn người và giữ một vị trí

* Cục trưởng Cục Di sản văn hóa

quan trọng trong cơ cấu kinh tế của địa phương. Bảo tồn di tích đương nhiên là một nhiệm vụ rất nặng nề nhưng không phải là một gánh nặng, mà còn là động lực mạnh mẽ thúc đẩy phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội của địa phương và của khu vực miền Trung.

Từ nhận diện đúng giá trị, vai trò, tầm quan trọng của kho tàng di sản văn hóa, chúng ta mới ứng xử phù hợp, có chiến lược, có chiều sâu, để bảo vệ di sản văn hóa trên bình diện quốc gia cũng như trên phạm vi tỉnh Thừa Thiên Huế hiện nay. Tuy nhiên, di sản văn hóa nói chung, di sản văn hóa Huế nói riêng, đang đứng trước những thử thách khốc liệt của cơ chế kinh tế thị trường, của quá trình đô thị hóa, công nghiệp hóa. Vấn đề xử lý hài hòa, thỏa đáng những mối quan hệ phức tạp trong quá trình hội nhập và phát triển như: kinh tế và văn hóa, phát triển và bảo tồn, truyền thống và hiện đại, kế thừa và giao lưu... cần được giải quyết thỏa đáng, không nên có sự "hy sinh" một chiều, dù đó là chiều của bảo tồn hay phát triển. Mặc dù vậy, có một cách nói về sự mất mát "một đi không trở lại" của di sản văn hóa nên việc ưu tiên cho bảo tồn, lấy bảo tồn làm nền tảng rất cần trở thành một quan điểm xuyên suốt trong việc xây dựng và thực thi các chiến lược của đất nước, của một địa phương. Đương nhiên, điều đó không có nghĩa, thực thi việc bảo tồn một cách cứng nhắc theo kiểu giữ nguyên trạng tất cả, vì nếu như vậy thì làm sao có sự phát triển.

Một số quan điểm trong bảo tồn di sản đô thị Huế

Kể từ khi Cố đô Huế được UNESCO vinh danh, hơn 20 năm đã trôi qua, việc bảo tồn di sản Cố đô Huế đã đạt được nhiều thành tựu quan trọng. Một chuyên gia của UNESCO theo dõi khu vực châu Á - Thái Bình Dương đã ví von những nỗ lực bảo tồn của Việt Nam đã giúp Cố đô Huế trở thành "viên ngọc sáng lung linh trên bầu trời di sản văn hóa thế giới".

Hơn ba mươi năm qua, từng công trình dù đang đứng vững hay đã đổ nát đã được từng bước gìn giữ, tu bổ, tôn tạo. Những việc bảo tồn các công trình dưới giác độ bộ phận cấu thành một đô thị lịch sử mới được triển khai trong vài năm trở lại đây, nhất là sau khi Thủ tướng Chính phủ quyết định phê duyệt Đề án điều chỉnh quy hoạch bảo tồn và phát huy giá trị di tích Cố đô Huế giai đoạn 2010 - 2020 (Quyết định số 848/QĐ-TTg ngày 07 tháng 6 năm 2010) và Quyết định về một số cơ chế, chính sách hỗ trợ đầu tư bảo tồn và phát huy giá trị di tích Cố đô Huế của Thủ tướng Chính phủ (Quyết định

số 1880/QĐ-TTg ngày 12 tháng 12 năm 2012), cho phép tỉnh Thừa Thiên Huế triển khai đồng bộ và mạnh mẽ hơn nhiều nhiệm vụ mà trước đây khó có khả năng thực hiện (việc bảo tồn cảnh quan của Cố đô Huế là một bài toán hóc búa, nhưng ba năm trở lại đây, chúng ta đã có điều kiện kinh phí để tu bổ Hộ Thành Hào, nạo vét sông Ngự Hà, di dời gần 500 hộ dân sống ở các khu vực quan trọng của di tích; gần đây, Trung tâm Bảo tồn di tích Cố đô Huế cũng đã chuẩn bị các dự án để tu bổ các điểm di tích có nhiều không gian thiên nhiên rộng lớn, như vườn Thiệu Phương, hồ Học Hải...).

Bảo tồn Cố đô Huế hay bảo tồn một "Cố đô lịch sử", một "Thành phố lịch sử" là một công việc khổng lồ, không phải là chuyện của một vài thập niên mà là chuyện của muôn đời. Chúng ta đã làm và sẽ tiếp tục làm trong bối cảnh Thừa Thiên Huế đang có những bước phát triển khả quan về kinh tế - xã hội. Nhưng để bảo tồn được, nhiều vấn đề cần đặt ra:

Thứ nhất, cần tạo nên một nhận thức chung về trách nhiệm bảo tồn di sản đô thị lịch sử trong mỗi người dân và cấp ủy, chính quyền các cấp; việc bảo tồn di sản đô thị phải trở thành mối quan tâm chung và có sự tham gia mạnh mẽ của người dân vào việc hoạch định và thực thi các chính sách, các kế hoạch...

Thứ hai, việc xây dựng các chiến lược phát triển, các quy hoạch, đề án, dự án ở bất cứ lĩnh vực nào cũng cần xem xét đồng hành với việc bảo tồn di sản, xác định việc bảo tồn "... là một bộ phận hữu cơ của hệ thống cố kết các chính sách phát triển kinh tế và xã hội..." (*Hiến chương về bảo vệ thành phố và đô thị lịch sử của UNESCO*).

Thứ ba, từ việc nhận diện đầy đủ các yếu tố cấu thành di sản đô thị bằng mọi phương pháp khoa học đa ngành (chỉ từ góc độ người làm bảo tồn, người nghiên cứu lịch sử cũng nhận thấy việc khai quật khảo cổ hay kinh tế học du lịch chẳng hạn chưa được nghiên cứu đầy đủ), cần trở thành yêu cầu cơ bản để xây dựng kế hoạch bảo tồn, phát triển và điều chỉnh kế hoạch đó.

Thứ tư, từ thực tiễn và những bài học có tính phổ quát trên phạm vi toàn thế giới, UNESCO, ICOMOS đã ban hành nhiều công ước, hiến chương, trong đó có nêu những nguyên tắc cơ bản để giải quyết mối quan hệ giữa bảo tồn và phát triển: "Những chức năng mới và các mạng kết cấu hạ tầng do đời sống đương đại đòi hỏi phải thích hợp với đặc trưng của thành phố

“Minh lâu” trong lăng Minh Mệnh (Huế) - Ảnh: Nguyễn Thức

được coi là một trong những phương tiện hàng đầu để trao đổi văn hóa, du lịch là động lực tích cực cho việc bảo vệ di sản văn hóa và thiên nhiên và đã thành một phức hợp đóng một vai trò chủ yếu trong các lĩnh vực kinh tế, chính trị, xã hội, văn hóa, giáo dục, sinh thái và thẩm mỹ..., đó là mối tương tác giữa du lịch và di sản văn hóa nêu tại Công ước quốc tế về du lịch văn hóa - Một số mục tiêu, nguyên tắc đáng chú ý của Công ước là:

+ Tạo điều kiện thuận lợi

lịch sử”; bảo vệ di tích không có nghĩa bảo vệ một cách bất di, bất dịch, *Hiến chương về bảo vệ thành phố và đô thị lịch sử* cũng nêu rõ: “Việc đưa các yếu tố đương đại vào mà hài hòa được với tổng thể khung cảnh là có thể chấp nhận, bởi vì các yếu tố mới đó có thể góp phần làm cho khu vực thêm phong phú”. Thế hệ sau nhất định/phải có sự tiếp nối, điều chỉnh, nhưng cũng không phải phá dỡ mọi cái cũ để làm mới, sự “làm mới” đôi khi được diễn đạt bằng những tình cảm, những mong muốn để di sản văn hóa được “xứng tầm” hay nhân danh ưu tiên phát triển đã làm biến dạng, hủy hoại di sản. Như vậy, những nguyên tắc cơ bản phù hợp với đặc điểm riêng của địa phương cần được nghiên cứu, ban hành.

Thứ năm, những giá trị bền vững của di sản văn hóa Huế chỉ thực sự hấp dẫn và trở thành những sản phẩm văn hóa độc đáo, sản phẩm du lịch bền vững, nếu chúng ta biết phát huy những giá trị đích thực, những thế mạnh, mà không bị lôi cuốn vào xu thế thương mại hóa đơn thuần. Bảo tồn di sản văn hóa để những giá trị tốt đẹp vĩnh hằng của di sản truyền vào tâm thức từ thế hệ này sang thế hệ khác, giữ gìn những dấu ấn vật chất của quá khứ, mà hầu hết là sản phẩm đỉnh cao về nghệ thuật là một vẻ quan trọng. Nhưng, về còn lại, chính là phát huy, khai thác, mang lại nguồn thu cho bảo tồn, cho sự phát triển bền vững cũng quan trọng không kém. Đó mới là biện pháp bảo đảm sự tồn tại cho chính di sản văn hóa, đồng thời, cũng là giải pháp hữu hiệu để bảo vệ di sản văn hóa trước những ảnh hưởng tiêu cực của nền kinh tế thị trường. Bảo tồn di sản văn hóa cần đi đôi với phát triển du lịch bền vững. Ngày nay, du lịch

và khuyến khích ngành kinh doanh du lịch đầy mạnh và quản lý du lịch theo hướng tôn trọng và phát huy di sản và các văn hóa đang tồn tại...;

+ Tạo điều kiện thuận lợi và khuyến khích đối thoại giữa những người chịu trách nhiệm về di sản và những người kinh doanh du lịch nhằm làm họ hiểu rõ hơn tầm quan trọng và tính chất mỏng manh dễ hỏng của các tổng thể di sản, các sưu tập, các văn hóa đang tồn tại, kể cả sự cần thiết phải đảm bảo một tương lai bền vững cho những di sản đó;

+ Mối quan hệ giữa các địa điểm di sản và du lịch là có tính động và có thể có giá trị xung đột nhau. Phải quản lý mối quan hệ đó một cách bền vững cho hôm nay vì các thế hệ mai sau;

+ Hoạt động du lịch và bảo vệ phải có lợi cho cộng đồng chủ nhà;

+ Các chương trình xúc tiến du lịch phải bảo vệ và phát huy các đặc trưng của di sản thiên nhiên và văn hóa.

Một đô thị lịch sử như Huế và các huyện bao quanh hiện nay, đương nhiên phải là một đô thị có thể mạnh tuyệt đối về du lịch văn hóa bền vững, nên cần có hệ thống hạ tầng giao thông tốt, có hệ thống dịch vụ văn minh, tiện lợi và rất nhiều yêu cầu khác. Cố đô Huế gắn chặt với địa hình tự nhiên - yếu tố cấu thành di sản có cảnh quan tuyệt đẹp. Bảo tồn tất cả những giá trị đó cùng với các yêu cầu phát triển để có một “Thành phố lịch sử Huế” là một nhiệm vụ khó, nhưng không phải bất khả thi./

N.T.H

(Ngày nhận bài: 1/6/2014; Ngày phản biện đánh giá: 12/7/2014; Ngày duyệt đăng bài: 21/8/2014).